

աէր իբր կատաղութեան վարակիչ ազդակը: Ինչպէ՞ս կրնամ իր զազաղին առջեւ չլիշատակել այդ սիւխատութիւնը որ անոր կեանքին մեծագոյն յուզումը եղած է եւ որ անոր նախնորեալ նիւթերէն մէկն էր իր պաշտօնակիցներուն հետ ունեցած խօսակցութեանց մէջը:

Ան իր մտահոգութեանց մէջ եթէ ունէր ատոր հաւասար ուրիշ նիւթ մը, սիֆիլիսին վրայ իր հետախուզութեանց եզրակացութիւնն էր, սիփոօէթա-փալիտաներու բազմապատկման եւ զանակին վրայ՝ զարգացման ընթացքին այն մանրահատներուն (granule) որոնք այլեւս պարուրամանրէներ (spirochète) չեն բառին տառական իմաստով, այլ պարուրամանրէ յառաջ բերողներ (spirochétogène), այսինքն սերմեր (germe) սիֆիլիսի մակարոյծին: Գիւտ որ շահեկան է թէ՛ տեսական եւ թէ՛ գործնական տեսակետով: Այդ ձեւաւորութեանց ներկայութիւնը թոյլ

կուտայ, ի բացակայութեան ունէ յատկանշական պարուրամանրէի, խոցի մը (lésion) սիֆիլիսական ընդթը հաստատել:

Ուրիշ տեղ մենք պիտի կատարենք իր աշխատութեանց ճշգրտոյ ցուցադրումը. ներկայ ցաւագին պահուն, կը բաւէ հաստատել թէ ան կը թողու կարեւոր գործ մը որուն պիտի դիմեն այսուհետեւ անոնք որ պիտի մօտենան իրմէ յետոյ այն մեծ խնդիրներուն, որոնց ան իր կեանքը նուրբեց:

Փասթօշեան Կաճառը պիտի պահպանէ յիշատակը այս պաշտօնակցին, որ մտատիպոր հանդիսացաւ անշահախնդրութեան, գիտական իրաւագաւառութեան եւ հաւատարմութեան հանդէպ Փասթօշեան աւանդութեան որ անոր յարատեւ դատանքին մագուր լոյսը եղաւ:

Թարգմ. Ա. 2.

ՏՕԳԹ. ՏԻԻԺԱՌԻԹ ՏԸ ԼԱ ՌԻՎԻԵՐ

ԹԵՒ ՏԸԻԷԹ, ԱՍՏՂԵՐ

Ո՞ր մագն էր արեւօք որ զիս շքիտքեց իր բազմիմն հետ,
իր ազօթքին տան բուրվառներէն զիս բուրվառ մը կարծեց:

Եւ այնքան շատ խռակ իմ մէջըս դըրաւ որ վառիմ բաւէտ,
Եւ ուղարտ համակ աըրբագան ծախսով լեցուց պարուրեց:

Խորհուրդ է հիմա ց մերաշխարհս ամբողջ, ամբացատրելի՛ն.

Եւ իսկ չեմ կըրնար մօտենալ իրեն, հարցընել ինչուն:

Կը վայնմալ փըշընի էութիւնս ամբողջ, իմ սիրտն ու եռցին,

Ո՞ր կարծես բիրեղ եմ նրկանախորտ յօրինուած նախշուն:

Թե՛ւ տըւէք, աստղեր, ձեզ հետ վեր քըռչիմ,
Անխարսիս կեանքի գըրկին մէջ հանգչիմ,
Ու ձեք բացխըփիկ աշխուռն ընտան՝
Պակ մը քընամամ, պակ մալ արբընմամ:
Դըծողար է ապրիլ խաղաղ բուն մերկար,
Բայց չարծիք ապրիլ կեանքն այս ցաւագար.

Տարէ՛ք զիս արփույն պալատը տախուլ,
Տարէ՛ք ամպերուն ուղարտ փափուլ:
1944

ՀՍՎՈՒՄ

Կոկոմ մ'է քառած աշտտ ցօղումին գըրկաբաց քելին,

Սիրահալ աչիք պէս խոնավ ու քաջ,
Ջըսպըւած սիրոյ նըման նեղմըւած:
Խորհուրդներ կան հոն անընթեանըի,
Գայներ կան նըգոյ, գիծեր շնարհալի,
Խուռնկ մարքեցուցիչ, խայտամբն արեւին.
Շիք մը աստղերէն, հեւք մ'ուրախ լացին:

Կ'ուզէի հըսկել գիշեր մը ամբողջ
Տիբիւտ համար խորհուրդին այդ խոր,
Տե՛ւնել բացուիւր ծաղիկին աղաւթ,
Նայաւածքն իր յառած կապոյտ երկընքին:

Քիչ օրէ՛ք՝ արդէ՛ն՝ տարտաւն իր սըրտին՝
Ան պիտի սպասէ որ քափիին գետին
Գունատած մաշած շափարկներն աղաւթ,
Եւ սիրտը լեցուած տրտմութեամբ մը խոր
Պիտի բաժնուի զինք շըրջապատող կեանք կենսական

Տերեւներուն տակ:
1944.

ԱՊՐԻԼ

ԱՆՄԱՏՁԵԼԻՆ

Պարտեզս արբըննալ կը սկըսի արդէն
Արեւիկն նետած սիրավառ խալթէն.
Մըշակուած հողին գորշ ողորկ ճակտին՝
Դոյն լայն անհամար ծիլեր կը փըքթին:

Հողը բազմածին, մայր պըտակաւոր,
Աւիշ կը ջամբէ ոլոր ու մոլոր՝
Աւելն մէկ ծառի, առէն մէկ ծաղկի,
Իր մառուր առնինքն կա՛րք ցանկալի:

Ապրիլը պայծառ ապրումներ կուտայ,
Կնանքն իր էութեամբ երազ կը դառնայ.
Մշարդն ու բընուրիւնն ու երկինքն աւբորջ
Ժրպիտ կը հագցունին, կ'ըլլան ծաղկեփռանջ:
2 Ապրիլ 1946

ԵՐԿՆԻՔԻՆ

Կա՛յ բան մ', երկի՛նք, խորքդ բազուած,
Արեւէն վառ, լուսնէն աղուոր.
Կա՛ն հագիներն մեզմէ թըռած,
Հո՛ւդ է Աստուած, կա՛յ կնանք մը նոր:

Անմատչելի մէկ բարձրութեան
Անաստիճան ճախրանք բառած,
Դուն կը ծածկես՝ ինծի նըման՝
Գալստի՛քը խորն աըրտիդ պահուած:

Դըրալստն ունի՞ հեշտածորան
Փաղցրութիւններ անյուստաթար,
Սէրեր անվերջ եւ անբաժան,
Կնանք մը անմեռ մեղրատարափ:

Ուրեմն ինչո՞ւ կընճիւռ ռոճիս
Ու բարկութեան պահեր ալ գոռ,
Ինչո՞ւ կուլաս առ ցընցուիս,
Ամալ կը նետես ոլոր մոլոր:

Դուն ծըներ ես տաստածներէ՛ն
Թէ աստուածներն դուն ես ծըներ.
Կը տաճարիմ խոր այն խորհարդէն
Որ մեծ սըրտիդ մէջ է բաղուեր:
1946

Լերանց վըրայ բարձրաբերձ, անգուններունց
մէջ վարար,
Սիրայարայց ծաղիկներ ինձնց թափիչ խընդոյ՛քն
Հրաւերն ունին ինձ համար:

Ածունեքուն երկնագեղ բիւր ծաղիկները կարծես,
Գաղափարներէն հարսնացած, նայն հըմայ՛ները
չունին

Ու կը մընան ինձ անտես:

Աստուա՛ծ, ինչո՞ւ բու չես տար որ բըռչէի
անդադար
Ու հասնէի սէրերուս, երազներուս վառ փունջին
Եւ իմ հոգիս հովանար:

Նախասիրած ծաղիկներս երեշտակներուն
լիաբաւն
Սերմնացանովն եմ ծընած եւ ամպերու տարտա-
գին
Արցունքներով ցողաթուրմ:

Անմատչելին միշտ ինծի ինչո՞ւ նըւէր ես ըրած,
Ինչո՞ւ կ'ուզես զիս կապել վարդի փըշտ շաք-
չառին,
Ըսէ՛ ինծի, ո՞վ Աստուած:

Անկարելին՝ իզճերուս խոր սըկիին մէջ անտես՝
Ձիս միշտ արթուն կը պահէ, պաշտամունքի
խորանին

Ըսպասարկող Բուրմի պէս:
1948

ԲԱՆԱՍՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Դու կաթիլներդ թովիչ հրպուճով
Կը ճեղքուի կարծես հողը հազիս,
Ու ծաղկի նըման կը ցայտեն քեզմով
Իզճերս յագեցնող յառերը յասպիս:

Ձիւնի փաթիլի պէս բերբու բերբու
Իմ վըրաս կ'իջնեն շաքիւղներն աղուար.
Միտքս կը դառնայ պարիկ մ'հալարես,
Կ'ազէ վարդ նետել իր շուրջը բոլոր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՊԱՐՏԵԼԻ ՈԳԻՆ, ԴԱՐԵՐՈՒ ՍԷՋԷՆ

Հայաստանի աշխարհագրությունը շատ լավ է բացատրուի հայ ու օտար դիտնականներու կողմէ, մանաւանդ երբ կարդանք Լինչի Armenia, Ֆրիթեֆ Նանսէի Armenia et le Proche Orient հատորները եւ հայ հեղինակներու խնամ ուսած գործերը:

Հայաստան անունը կրող առիական ընդարձակ աշխարհը ունի բնական առանձնայատուկ առաւելութիւններ, բայց ունի նաեւ մեծ դժուարութիւններ, որոնք ազդած են հայ ցեղին ֆիզիքականին ու նկարագրին վրայ:

Անկասկած Հային դատ աշխարհիս վրայ ոչ մէկ ուրիշ ցեղալիտի կարենար դիմադրել ու տուկալ աշխարհագրական աննպաստ դիրքին ու դժուարութեանց, կամ նմանապէս օգտուիլ նոյնին ուղաւորութիւններէն, ինչ որ այսօր աշխարհածանօթ իրականութիւն մըն է:

Հայաստանէն անցած են բազմաթիւ խուժող բարբարոս կամ քաղաքակիրթ ցեղեր կամ պետականացած ազգեր: Բայց Հայը պահեց իր ազգութիւնը ու հակառակ անհամար ոտնձգութիւններուն, մինչեւ այսօր Հայուն իրաւունքն է ամբողջական Հայաստանը, իր բոլոր բաժանումներով՝ Մեծ Հայք, Փոքր Հայք ու Կիլիկիա, սկսելով Կասպից ծովու մերձ Մուղան անապատէն ու Կուր գետին հովիտներէն, ու երկարելով մինչեւ Տաւրոսեան լեռներն ու Միջերկրական:

Հակառակ անադին դժուարութեանց, Հայը

կարողացած էր նոյն իսկ իր մէջ ձուլել շատ մը արաւուղ կամ այցելու ցեղեր ինչպէս Սեւորդները ու հրեայ զաղութները եւ դեռ ուրիշներ:

(Տես ի մէջ այլոց Հելպանի «Die Altarmenische Ortsnamen»):

Հայը կարողացած էր նոյն իսկ իբր աշխարհակալ Հայաստան արաւուղ Պարսիկներէն, Ասորիներէն ու Յոյներէն շատերը հայացնել: (Տես Գէորգ Մեսրոպի «Հայաստան»-ը ու մանաւանդ Ա. Ալպոյանեանի «Պատմութիւն Հայ Գաղթականութեան» գործը):

Արտաշեսեան հարստութեամբ (190 Ն.Ք.) կը սկսի հայկական ուրոյն լիզուով ու կրօնելով, ցեղային ուրոյն սովորութիւններով զեղուն յառաջագէտ հայկական կայսրութիւն մը, որ Գրիստոսէ առաջ Ա. դարուն պահ մը կարողացաւ երկրապետելին վրայ փայլել իբր զօրաւոր եւ քաղաքակիրթ պետութիւն մը որուն սահմանները, ելելով ամբողջական Հայաստանի սահմաններէն դուրս, կ'ընդգրկէին Պաղեստինէն մինչեւ կովկասեան լեռները ու կեդրոնական Մարաստանէն մինչեւ հեռաւոր Կիլիկիա, Կասպովիկիա, Փիւնիկէ, Ասորիք ու լաջնաստարած Միջագետք երկարող երկրները: Այսպիսի հրաշք մը երեւան եկած էր միայն Տիգրան Մեծի օրերուն (96-55 Ն.Ք.), որ սահմանեցուցած էր Հռոմը, Պարթևաստանը, Սելեւկեան պետութիւնը ու համակ Ասիան:

Պահն է երջանիկ գերբզգայնութեան, Մաշուղ կուրծքին տակ կարօտ մը կայ նուրբ, — Տեսնե՛լ իր տննը, ինքզնիք երախտ, իւրեքեքն ամբողջ կայծկլտուբ սուրբ:

Ներաշխարհիս մէջ ալեծփա՛նք մը գիրգ...
Ջիւն նուալ մ'անմիւր կարծես կը տանի
Համգրբումս մ'անտեսն աւր կիթաւ, սըրինգ
Եղեմ կը հիւսն աշխարհէն գաղտնի:

Եւ ծաղաւ հոգիս՝ յանկարծ լիացած՝
Պարցելը կաւտայ տարաբալտ սիրանց,
Ու երազը նուրբ կը դառնայ քնքարած՝
Մօր մը սիրաւատ երկուսին համգոյն:

Բանաստեղծութեան ոլորտը ետակ
Աստղ է, արեւ է, երկինք է եւ սէր.
Տա՛ր գիւ միշտ, Աստուած՝ այդ գիրկը ներմակ,
Ինք մետաքս բոժոժ, եւ մէջը թիթեւ:
1948 ՆԱՋԻՆԻ ՏԵՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ